

UDK: 327(410:4-672EU)
339.922(410:4-672EU)
Bibliid: 0025-8555, 72(2020)
Vol. LXXII, br. 3, str. 532–565

Pregledni rad
Primljen 1. aprila 2020.
Odobren 8. juna 2020.
DOI: <https://doi.org/10.2298/MEDJP2003532P>

Bregzit kao ishod ambivalentne britanske politike prema evropskoj integraciji

Miloš PETROVIĆ¹

Apstrakt: Rad nastoji da pokaže kontinuirani britanski otpor prema produbljenju integracija na osnovu analize političkih procesa i izazova tokom članstva Ujedinjenog Kraljevstva u Evropskoj uniji. Autor analizira oklevanje ka produbljivanju britanskog učešća u evropskoj integraciji kroz različite primere, poput dva referenduma o daljem članstvu, izuzeća od evropskih normi i standarda, kao i na osnovu evropskih agendi britanskih vlada tokom poslednje dve decenije. Autor koristi koncepte realističkih teorija i međuvladin princip u svrhu dodatne ilustracije otpora ka produbljivanju integracija, bliže se pojašnjava i ideja o britanskoj izuzetnosti – konstante u britanskoj spoljnoj politici. Rad pokazuje da su britanski političari brojne izazove u Evropskoj uniji u protekloj deceniji koristili radi zadobijanja sve evroskeptičnijih birača, te da su takvi narativi doprineli ne samo podršci Bregzitu, već i političkoj, identitetskoj, regionalnoj i drugoj polarizaciji. Autor zaključuje da Ujedinjeno Kraljevstvo istupanjem iz Unije gubi poseban status koji je činio i važan izvor njegovog međunarodnog uticaja, a odnosi dveju strana se unazađuju u vidu sve većeg nepoverenja. Izgradnja održivih i produbljenih transatlantskih veza u kratkom roku nije naročito realna, imajući u vidu izolacionističke i jednostrane tendencije aktuelne američke administracije.

Ključne reči: Bregzit, polarizacija, evroskepticizam, kriza, politika proširenja EU, identitet, Evropska unija, Ujedinjeno Kraljevstvo.

¹ Autor je istraživač-saradnik u Institutu za međunarodnu politiku i privredu, Beograd.

E-pošta: milos.petrovic@diplomacy.bg.ac.rs

Rad je nastao u okviru naučnoistraživačkog projekta „Srbija i izazovi u međunarodnim odnosima 2020. godine”, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, a realizuje Institut za međunarodnu politiku i privredu tokom 2020. godine.

Uticaj Bregzita

Britansku spoljnu politiku analiziraćemo u ovom radu kroz preplitanje, sinergiju, ali i sučeljavanje njene dve važne dimenzije: evropske i transatlantske. Povlačenje Ujedinjenog Kraljevstva iz Evropske unije (u daljem tekstu: EU) ishodovaće prekidom usklađivanja sa različitim politikama, normama i standardima, a zavisno od toga kakav trgovinski i politički aranžman bude dogovoren između dve strane u predstojećem periodu biće poznato i do koje mere – npr. u pogledu preciznijih granica nadležnosti Suda pravde EU u slučaju sporova. Ujedinjeno Kraljevstvo je istupanjem iz članstva prestalo da oblikuje procese i pravac razvoja Evropske unije. Time je nestao i važan izvor oslonca britanskog međunarodnog uticaja.

Premda se očekuje da evroatlantska saradnja ostane strateški prioritet, a možda čak i da evoluiru, mogućnost eventualne bliže britansko-američke koordinacije biće predmet pregovora tek nakon formalnog završetka procesa istupanja iz Evropske unije („Bregzit”, eng. *Brexit*). Na tržište SAD Ujedinjeno Kraljevstvo izvozi čak 20% britanske robe.² Planiranje strateškog usklađivanja sa SAD tokom predsedničkog mandata Donalda Trampa (Donald Trump) predstavljalo bi dodatni izazov za ostvarivanje zasebne britanske spoljnopoličke agende, posebno ukoliko bi on bio ponovo izabran krajem 2020. godine. Američka administracija pokazala se sklonom jednostranim aktivnostima i podozrivom čak i spram tradicionalnih strateških prijateljstava i multilateralnih foruma.

Mada Ujedinjeno Kraljevstvo nakon istupanja više neće imati obavezu da učestvuje u evropskim inicijativama, dok EU „ka spolja” više neće zastupati britanske interese, posledice raskida odnosa tu se ne završavaju. S jedne strane, moguće je da britanska spoljna politika krene u pravcu koji je sve više nekompatibilan sa komunitarnim, usled težnje da se više uskladi s transatlantskim saveznikom ili, manje verovatno, u nastojanju da pronađe zaseban put na globalnom nivou. S druge strane, nakon završetka procesa Bregzita moguće je i da se odnosi dveju strana urede po partnerskom modelu, pri čemu fokus ne mora da bude samo na ekonomiji i trgovini, već i na produbljenoj saradnji u domenima spoljne i bezbednosne politike. Prema mišljenju autora ovog rada, ova opcija ima više prednosti, budući da su tokom višedecenijskog članstva u Uniji veze sa tom nadnacionalnom organizacijom već visokorazvijene, i ta saradnja bi bila uzajamno

² “The UK-US Free Trade Agreement” [draft document], Department for International Trade, The Government of the United Kingdom, 2020, London, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/869592/UK_US_FTA_negotiations.pdf, 10/03/2020, p. 5.

korisna, pod uslovom da obe strane pokažu političku volju za uređivanjem privilegovanih partnerskih odnosa u narednom periodu.

Istupanje iz Unije pojačava asimetriju između ostrvske države i nadnacionalne tvorevine od 27 država i jednog od najprosperitetnijih tržišta sveta, među kojima su i zemlje kojima britansko povlačenje narušava ekonomske, političke i druge interese – poput npr. irske zabrinutosti u vezi sa prekograničnom saradnjom, koje je EU ugradila u svoje pregovore sa Ujedinjenim Kraljevstvom.³ Unija je najvažnije izvozno tržište i najveći izvor investicija u Ujedinjenom Kraljevstvu. Članstvo je London načinilo globalnim finansijskim centrom, dok istupanje, po vladinim procenama, povlači gubitak od četiri do devet odsto nacionalnog dohotka na petnaestogodišnjem nivou.⁴ Bregzit otežava i perspektivu nastavka saradnje. Kako se dugo građene veze raskidaju, a britanska spoljna politika razmatra i druge pravce i instrumente razvoja, potencijal za nerazumevanje, neizvesnost i tenzije između dveju strana se povećava.

Prekid članstva u EU utiče i na transatlantsku i na globalnu komponentu britanske spoljne politike. Da stvari budu komplikovanije, i transatlantske veze izložene su neizvesnostima i promenljivim odlukama administracije Donalda Trampa. Premda britanske globalne ambicije možda ne deluju povezane sa EU, članstvo u Uniji je obezbeđivalo sporazume o slobodnoj trgovini sa više desetina država sveta, među kojima su mnoge (uključujući i nekadašnje kolonije), Ujedinjeno Kraljevstvo posmatrale kao pristupnu tačku za veliko Zajedničko tržište.⁵ Po sličnom principu, i brojne države članice su „sestrinsko” Ujedinjeno Kraljevstvo percipirale kao „kontakt-tačku” za povezivanje sa privredno bliskim američkim tržištem. Raskidanjem veza sa zemljama članicama Unije, donekle je okrnjena i atraktivnost te zemlje kao prekoatlantske sponse, pa i njena šira međunarodna uloga.

Imajući u vidu navedeno, autor će u okviru rada nastojati da pronađe odgovore na nekoliko početnih hipoteza. Autor smatra da će britanska spoljna politika nastojati da evropsku dimenziju postepeno sve više zameni evroatlantskom komponentom. U središtu pojačanih evroatlantskih procesa nastojaće da se izgrade bliži odnosi koordinacije sa SAD, ali kako je taj aspekt u značajnoj meri zavistan od

³ U vezi sa uređenjem odnosa između Ujedinjenog Kraljevstva i EU na irskom ostrvu pogledati u: Miloš Petrović, „Severnoirski zaštitni mehanizam: evropska polisa osiguranja za Bregzit”, *Tokovi osiguranja*, br. 4, 2018, str. 106–111. Na temu Bregzita: Miloš Petrović, „Da li se priprema tvrdi Bregzit?”, *Tokovi osiguranja*, br. 4, 2016, str. 127–132.

⁴ Benjamin Mueller “What Is Brexit? And What Happens Next?” *The New York Times*, 31 January 2020, <https://www.nytimes.com/interactive/2019/world/europe/what-is-brexit.html>, 01/03/2020.

⁵ “The UK Brexit vote and its potential strategic impact”, *Strategic Comments*, No. 22:3, The International Institute for Strategic Studies, Colchester, 2016, pp. 1–2.

spremnosti druge strane, takve tendencije moraju se posmatrati i iz američke perspektive. Prema mišljenju autora, izuzimanje iz evropskih integrativnih procesa Ujedinjeno Kraljevstvo odvlači i marginalizuje spram kontinenta na kojem je njen uticaj, s obzirom na geografiju, istoriju i druge stavke, zapravo bio najvidljiviji. Imajući u vidu prethodne hipoteze, postavlja se i pitanje da li pojačano okretanje atlantskoj (ili možda i globalnoj) perspektivi proširuje mogućnosti ili, pak, sužava opcije Ujedinjenom Kraljevstvu i čine tu zemlju manje uticajnom.

Autor smatra i da nije izgledan povratak na autonomnu politiku pre Suecke krize, od kada je britanska vlada, uočivši ograničenja svog međunarodnog delovanja, odlučila da ambicije za samostalnim nastupom podredi učešću u integrativnim procesima. Ne samo da se radi o drugačijim međunarodnim prilikama, već i o tome da britanska država nije unapredila sposobnosti i kapacitete u dovoljnoj meri kako bi, kao u ranom 20. veku i ranije, zaista mogla da bude smatrana zasebnim globalnim akterom.⁶ Najzad, mada je to samo u posrednom smislu predmet ovog istraživanja, pored spomenutih egzogenih faktora, proces istupanja iz Evropske unije potresao je i decentralizovanu državnu strukturu. U tom smislu, postala su vidljiva ograničenja po „nezavisne” spoljnopolitičke ambicije Londona usled protivljenja drugih konstituenata, poput Škotske ili Severne Irske, koje smatraju zadržavanje evropskih veza prioritarnim za vlastite interese.⁷

Imajući sve to u vidu, stav autora rada jeste da su kratkoročne posledice Bregzita već vidljive u društvenom, političkom, diplomatskom, pa i ekonomskom pogledu. Dugoročne posledice biće moguće analizirati tek u narednim godinama. Ipak, autor smatra da ne postoji preveliki osnov za optimizam, i da će očekivanja brojnih britanskih građana biti izneverena, bez obzira da li se radi o pristalicama ili protivnicima Bregzita. Dok suverenistički nastrojeni građani očekuju da će preuzimanjem nadležnosti od Evropske unije zemlja postati politički i ekonomski nezavisnija, njihovi proevropski sugrađani strepe da bi Bregzit mogao da vodi prekidu odnosa sa najvećim svetskim tržištem i trajnom poremećaju veza sa britanskim susedima. Evroskeptični građani mogli bi da dožive razočarenje spoznajom da brzi i potpuni prekid veza sa EU nije ni izvodljiv, a ni poželjan za bilo koju stranu.

⁶ Iako i nakon 1945. godine zemlje poput Ujedinjenog Kraljevstva ili Francuske i dalje smatraju da treba da zauzimaju privilegovan položaj u međunarodnim odnosima, one nisu pokazale naročitu sposobnost da uspešno samostalno predvode međunarodne procese (Christopher Hill, “Powers of a kind: the anomalous position of France and the United Kingdom in world politics”, *International Affairs*, Vol. 92, No. 2, 2016, p. 396).

⁷ Michael K. Thompson, “Brexit, Scotland, and the Continuing Divergence of Politics”, *The Midwest Quarterly*, Vol. 60, No. 2, 2019, pp. 141–142.

Iako je oduvek bio prisutan u izvesnoj meri, antievropski narativ u protekloj deceniji naišao je na široku upotrebu u vodećim britanskim političkim strankama, pre svega usled nezadovoljstva rešavanjem evropskih kriza i u kontekstu referendumskeg izjašnjavanja. Ipak, britansko-evropski pregovori o Bregzitu pokazuju da postoji određena politička volja za uređenje odnosa sa najbližim evropskim tržištem, što je nužno za ograničavanje ili korigovanje visokih rizika raskida međusobnih veza, kao i za umanjivanje višegodišnje neizvesnosti. Britanskim političarima predstoji izazovan period koji počiva na paradoksu da je građanima potrebno Evropsku uniju predstaviti kao partnera s kojim ipak vredi nastaviti saradnju u nizu oblasti, dok se s tom zajednicom istovremeno raskidaju decenijama građene veze.

Obazrivost u evropskim integracijama

Produbljivanje odnosa sa evropskim institucijama, započeto sredinom 20. veka, odvijalo se postepeno i uz izvesno britansko oklevanje. S jedne strane, postojala je skepsa, prvenstveno u Francuskoj, da pristupanje Ujedinjenog Kraljevstva izlaže institucije Evropske zajednice (EZ) riziku od pojačanog američkog uticaja, i da njeno članstvo nije u francuskom interesu.⁸ S druge strane, ni britanskim vlastima nije se žurilo sa produbljenjem saradnje u okviru EZ, u godinama kada je Ujedinjeno Kraljevstvo, suočeno sa nizom zahteva za samoopredeljenje, postepeno prestajalo da bude carstvo. Usled unutrašnje političke i društvene nesaglasnosti i zabrinutosti oko mogućih posledica po britanski globalan uticaj, Kraljevstvo nije pristupilo Pariskom ugovoru 1951. godine, kojim su zemlje Beneluksa, Zapadna Nemačka, Francuska i Italija uspostavile Evropsku zajednicu za uglj i čelik. Ipak, da Ujedinjeno Kraljevstvo ipak jeste smatralo da su evropski integrativni procesi nužni barem u nekom domenu, pokazuje i činjenica da je baš u Londonu 1949. godine potpisan sporazum kojim su zapadnoevropske zemlje uspostavile Savet Evrope kao najobuhvatniju panevropsku instituciju.

Naknadno procenjujući da određeni stepen ekonomske integracije sa susedima ima svojih prednosti, Ujedinjeno Kraljevstvo je 1954. godine potpisalo Sporazum o pridruživanju sa Evropskom zajednicom za uglj i čelik (prvi takvog tipa), premda

⁸ "French President Charles DeGaulle's Veto on British Membership of the EEC", speech by the French President Charles DeGaulle to the representatives of the European Economic Community, 14 January 1963, Brussels, https://www.files.ethz.ch/isn/125401/1168_DeGaulleVeto.pdf, 10/02/2020.

je zvaničan politički stav ostao da je bolje da zemlja ne postane punopravna članica evropskih ekonomskih institucija. Tako su konferenciji u Mesini 1955. godine, na kojoj su politički predstavnici šest država osnivačica dogovarali stvaranje Evropske ekonomske zajednice i Evroatoma, prisustvovali britanski službenici neprikladno nižeg ranga.⁹

Uskoro je usledila Suecka kriza. Uprkos protivljenju SAD, Ujedinjeno Kraljevstvo i Francuska umešali su se u izraelsko-arapski rat 1956. godine sa ciljem da onemoguće nacionalizaciju Sueckog kanala, koju je pokrenuo egipatski predsednik Gamal Abdel Naser. Pod značajnim američkim pritiskom, Ujedinjeno Kraljevstvo je bilo prinuđeno da obustavi intervenciju i da povuče trupe iz područja Sueca, čime je ozbiljno kompromitovan britanski međunarodni prestiž. Ne samo da je Ujedinjeno Kraljevstvo pretrpelo poraz od strane egipatskih vlasti – što je, s obzirom na nekadašnji protektoratski status te zemlje, značajno odjeknulo u eri dekolonizacije – već je ugroženo i poverenje SAD kao glavnog saveznika. Pokazalo se da je domet britanskog uticaja kao samostalnog međunarodnog aktera značajno umanjen spram ranijih perioda. Nakon ostavke britanskog premijera Antonija Idna (Anthony Eden), nastupio je period pojačane međunarodne koordinacije sa SAD, što će voditi i snaženju interesovanja za evropske integracije. Takođe, Suecka kriza je iskomplikovala odnose sa francuskom vladom – tradicionalno podozrivom spram britanske uloge na kontinentu – što će se negativno odraziti na nastojanja da Ujedinjeno Kraljevstvo postane deo integrativnih agendi.¹⁰ Zapravo, Francuska, kao najuticajnija članica u integrativnim procesima u tom delu hladnoratovskog perioda, preduzela je potpuno različite korake spram svog severnog suseda: povukla se iz Glavne komande NATO-a, razvila sopstvene nuklearne kapacitete i tokom šezdesetih godina 20. veka dvaput uložila veto na britanski zahtev za prijem u članstvo tadašnje EZ.

Uprkos francuskom otporu, Ujedinjeno Kraljevstvo je uključeno u prvi ciklus proširenja EZ 1973. godine nakon dvogodišnjih pregovora.¹¹ Međutim, već godinu dana po britanskom pristupanju EZ najviše glasova na parlamentarnim izborima osvojila je Laburistička partija, tokom čijeg mandata je pokrenuto pitanje ponovnog

⁹ Za pregled događaja koji su obeležili britansko članstvo u EZ konsultovati: Helen Wallace, "The UK: 40 Years of EU Membership", *Journal of Contemporary European Research*, Vol. 8, No. 4, 2012, pp. 531–546; Benjamin Grob-Fitzgibbon, *Continental Drift. Britain and Europe from the End of Empire to the Rise of Euroscepticism*, Cambridge University Press, Cambridge, 2016; Dezmon Dinan, *Menjanje Evrope: istorija Evropske unije*, Službeni glasnik, Beograd, 2010.

¹⁰ Daniel Keohane, "NATO, the EU, and the Curse of Suez", *Carnegie Europe*, 2016, <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/64859>, 05/03/2020.

¹¹ Helen Wallace, "The UK: 40 Years of EU Membership", op. cit., p. 532.

pregovaranja pristupnog sporazuma i korigovanja manjkavosti oko budžetskih doprinosa, što je usaglašeno na prvom (neformalnom) sastanku Evropskog saveta u Dublinu 1975. godine. Laburistička vlada je već iste godine organizovala prvi nacionalni referendum na kojem su Britanci pitani da li žele da ostanu deo EZ. Čak dve trećine izašlih birača opredelilo se za ostanak, čime je data nedvosmislena podrška evropskim integracijama.¹² Četiri decenije kasnije, na referendumu koji je takođe organizovan na osnovu stranačkih predizbornih obećanja, glasači će odlučiti drugačije, o čemu će biti reči u kasnijem segmentu rada.

Vladavina konzervativne premijerke Margaret Tačer (Margareth Thatcher), koja je otpočela 1979. godine, bila je veoma važna za britansko-evropsku saradnju. Na zasedanju Evropskog saveta 1979. godine u dablinskom zamku, premijerka je pokrenula pitanje visokih britanskih doprinosa evropskom budžetu.¹³ Nakon više godina iscrpnog pregovaranja, tek je 1984. godine ustanovljena značajna pogodnost u vidu tzv. britanskog rabata (eng. *British rebate*, *UK rebate*), kojim je obim nacionalnog učešća u doprinosima budžetu EZ značajno umanjen. Uprkos pojedinim razmimoilaženjima, vlada premijerke Tačer ostavila je dubok trag u istoriji evropskih integracija. Pošto su tokom osamdesetih godina beleženi ekonomski i politički zastoji u funkcionisanju komunitarnih institucija i politika, Tačerova je u svoju agendu uvrstila podršku usvajanju Jedininstvenog evropskog akta, kojim su značajno proširene političke, monetarne i ekonomske nadležnosti EZ, te osnivanje jedinstvenog tržišta predviđeno za 1992. godinu.¹⁴

Proces britanske ekonomske deregulacije i liberalizacije tržišta podudarao se sa planovima za što veći stepen ekonomskih sloboda i unutar EZ, čime se pojačao britanski angažman u izgradnji nadnacionalne ekonomske arhitekture. Ipak, da premijerka Tačer nije ostavila traga samo u evropskom tržištu pokazao je i njen govor održan 1988. godine na Evropskom koledžu u Brižu, u kojem je podvukla solidarnost sa srednjeevropskim zemljama iza „Gvozdene zavese”, založila se za evropsku odbrambenu strategiju i naglasila značaj evropskog identiteta i zajedništva.¹⁵ Već naredne godine, istočoevropski socijalizam zbačen je u talasu

¹² Emmanuel Murlon-Druol, “The UK’s EU vote: The 1975 precedent and today’s negotiations”, *ECONSTOR Research report*, No. 2015/08, June 2015, Bruegel Policy Contribution, <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/126700/1/831937238.pdf>, 14/06/2020, p. 6.

¹³ “Full text of the Commission Communication of 21 November for the Dublin European Council on 29 and 30 November, 1979”, European Commission, COM (79) 680 final, Brussels, <http://aei.pitt.edu/3224/1/3224.pdf>, 20/02/2020.

¹⁴ Helen Wallace, “The UK: 40 Years of EU Membership”, op. cit., p. 534.

¹⁵ “Speech to the College of Europe (‘The Bruges Speech’)”, speech by UK PM Margareth Thatcher, 20 September 1988, Margareth Thatcher Foundation, London, <https://www.margaret-thatcher.org/document/107332>, 20/02/2020.

građanskih revolucija, a UK, u koordinaciji sa SAD, nastavilo je da ohrabruje integrativne ambicije tih zemalja. Međutim, premijerka Tačer bila je rezervisana spram nekoliko velikih inicijativa, poput nemačkog ujedinjenja, uspostavljanja zajedničke valute i dubljih političkih integracija.¹⁶ Na rimskom samitu Evropskog saveta 1990. godine premijerka je obznanila da Ujedinjeno Kraljevstvo ne prihvata evropsku valutu. Nesaglasnost sa članovima vlade, velikim delom oko daljih evrointegrativnih procesa, vodila je njenoj ostavci iste godine.

Uprkos pojedinim nesaglasnostima, tokom dugogodišnje vladavine Margaret Tačer, britanski i evropski interesi bili su podudarni. Britanska vlada učestvovala je u procesima koji su ishodovali produbljenjem procesa integracije, uključujući i dogovaranje Ugovora o Evropskoj uniji u Mastrohtu. Premijer Džon Mejdžor (John Major) nastojao je da napravi otklon od poslednje faze premijerkine vladavine otvorenijim evropskim angažmanom, ali uz insistiranje na britanskim specifičnostima. Britanski angažman unutar EU viđen je kao neophodnost, barem kako bi se osigurao određeni stepen kontrole nad razvojem procesa na kontinentu. Percepcija o britanskoj izuzetnosti dugo je predstavljala jak simbolički činilac u ostrvskoj politici, uključujući i domen evropskih integracija, o čemu će biti reči u daljim segmentima rada.

Ugovorom o Evropskoj uniji, koji je stupio na snagu 1993. godine, Ujedinjeno Kraljevstvo se saglasilo sa strukturiranjem integracija u okviru tzv. tri stuba, proširivanjem nadležnosti Evropskog parlamenta i drugim važnim aspektima koji su produbili povezanost među članicama. Međutim, britanska vlada je prethodno obezbedila tzv. opciju izuzeća (*opt-out*) od protokola u domenu socijalne politike.¹⁷ Takvim posebnim aranžmanima, kojih je bilo nekoliko (više nego za bilo koju drugu članicu), dodatno je potvrđena izuzetnost britanskog članstva u Uniji.¹⁸ To se može videti i na primeru uvažavanja izuzeća za Ujedinjeno Kraljevstvo u pogledu učešća u Evropskoj monetarnoj uniji i Evrozoni, čime je Mejdžor ispunio obećanje dato tokom premijerkinog mandata.

¹⁶ Helen Wallace, "The UK: 40 Years of EU Membership", op. cit., p. 535.

¹⁷ "Social Policy Protocol", *European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions*, Dublin, 1992, <https://www.eurofound.europa.eu/observatories/eurwork/industrial-relations-dictionary/social-policy-protocol>, 20/02/2020.

¹⁸ Holger Mölder, "British Approach to the European Union: From Tony Blair to David Cameron", in: David R. Troitiño, Tanel Kerikmäe, Archil Chochia (eds), *Brexit History, Reasoning and Perspectives*, Springer International Publishing, London, 2018, p. 158; Andrew Le Sueur, Maurice Sunkin, Jo Eric K. Murkens, *Public Law: Text, Cases, and Materials*, Oxford University Press, Oxford, 2019, p. 764.

Početak devedesetih godina britanska vlada odlučila je da pristupi Mehanizmu valutnih kurseva, uz obavezu da funtu drži unutar ograničenih okvira i povezanom sa kursom nemačke marke. Usled kombinacije različitih spoljnih rizika, tokom tzv. Crne srede 1992. godine, vlada je bila primorana da povuče funtu iz Mehanizma usled nemogućnosti da je održi unutar okvira, što je ishodovalo troškovima od barem dve milijarde funti unutar relativno kratkog perioda.¹⁹ Visoki finansijski gubici, nespemnost institucija i ranjivost britanske privrede na kursne špekulacije odraziće se i na rejting konzervativaca, koji će izgubiti naredne izbore sa jednim od najlošijih rezultata ikada.²⁰ Takođe, u evroskeptičnom delu javnosti ovaj događaj je percipiran kao skretnica ka samostalnoj britanskoj monetarnoj politici i pokazatelj neprimenjivosti evropskih pravila na britanskom tržištu.²¹

Šengenski sporazum počeo je da se primenjuje 1995. godine, kada je sedam zapadnoevropskih zemalja uklonilo svoje pogranične kontrole. Britanska vlada od početka nije želela da pristupi Sporazumu, budući da je smatrala da pomoću vlastitih nacionalnih procedura može efikasnije da nadzire protok na granicama. Kada je usvajanjem Ugovora iz Amsterdama (1997) Šengenski sporazum postao deo *acquis communautaire*, Irskoj i Ujedinjenom Kraljevstvu je klauzulama o izuzeću dozvoljeno da ostanu izvan Šengenskog prostora.²² Zahvaljujući takvom režimu, Kraljevstvu je omogućeno da kontroliše granice na drugačiji način i da primeni neka posebna pravila u pogledu ulaska i boravka državljana trećih zemalja.

Tokom laburističke vlade Entonija Blera (Anthony Tony Blair), Ujedinjeno Kraljevstvo je pratilo ambiciozniju evropsku agendu. Ipak, Bler se u svom političkom angažmanu, poput svojih prethodnika, služio i idejama o britanskoj posebnosti spram Evrope.²³ Tokom naglašeno proevropske kampanije za parlamentarne izbore 1997. godine, laburistički kolega i budući ministar diplomatije Robert Kuk (Robert Cook) pojasnio je da će britanska evropska politika biti konstruktivna i partnerska, a ne „isprazno opoziciona“ (tj. evroskeptična, prim. aut).²⁴ I sam premijer Bler je

¹⁹ Henry Mance, "Norman Lamont hid true cost of Black Wednesday in 1992", *The Financial Times*, 24 July 2018, <https://www.ft.com/content/e9c65160-8c3b-11e8-b18d-0181731a0340>, 01/03/2020.

²⁰ Charles Pattie, Ron Johnston, "The Conservative Party and the Electorate", in: Steve Ludlam, Martin J. Smith (eds), *Contemporary British Conservatism*, Macmillan International Higher Education, London, 1995, p. 61.

²¹ Philip Stephens, "The road from Black Wednesday to Brexit", *The Financial Times*, 13 September 2017, <https://www.ft.com/content/a331a3ca-96d8-11e7-a652-cde3f882dd7b>, 01/03/2020.

²² Charles Pattie, Ron Johnston, "The Conservative Party and the Electorate", op. cit., p. 61.

²³ Holger Mölder, "British Approach to the European Union: From Tony Blair to David Cameron", op. cit., p. 156.

²⁴ Ibid., p. 157.

2000. godine pojasnio da „zalaganje za Britaniju ne znači biti protiv Evrope, i da nije probritanski da se bude antievropski”.²⁵

Premda je iz britanske perspektive Bler važio za proevropsku figuru, njegove transatlantske ambicije su ga povremeno udaljavale od kontinenta i dovodile do tenzija sa evropskim kolegama. Blerova strategija ogledala se i u bližem povezivanju između Evropske unije i NATO-a, čime bi bili bliže usklađeni evropski i evroatlantski prioriteti britanske politike. U tom kontekstu, autori poput Pola Vilijamsa (Paul Williams) sugerišu da je možda primerenije govoriti o više britanskih spoljnih politika koje se služe različitim instrumentima, preko različitih aktera, zarad postizanja različitih ciljeva.²⁶ Bez obzira da li se evropska ili evroatlantska dimenzija posmatraju kao odvojene spoljne politike ili ne, vlada Tonija Blera je doprinela otuđenju od Evropske unije, o čemu će biti reči u nastavku.

Važnost transatlantske dimenzije i jačanje evroskepticizma

Britanska diplomatija imala je zapaženu ulogu u usaglašavanju evropske Agende 2000, kojom je omogućeno restrukturiranje evropskih fondova u kontekstu priprema za „istočno proširenje” 2004. godine. U političkom pamćenju ostaje važan govor premijera Blera 2000. godine u Varšavi, u kojem se zalaže za integraciju Srednje Evrope, ali i za Uniju država nacija.²⁷ To je bio jasan primer zalaganja za međuvladin domen saradnje, kojim bi se očuvala autonomija država poput Ujedinjenog Kraljevstva u okviru nadnacionalne strukture. Inače, Ujedinjeno Kraljevstvo je dugo važio za jednog od najuticajnijih zagovornika istočnih proširenja, uključujući i kontroverzni pristupni proces Turske.²⁸ Podrška „većoj Evropi” bila je komplementarna i sa odbrambenim aspektom, kao i sa američkim viđenjem proširenja kao instrumentom za osiguranje političke i druge bezbednosti. U tom

²⁵ Ibid., p. 158.

²⁶ Paul Williams, “Who’s Making UK Foreign Policy?” *International Affairs*, Vol. 80, No. 5, 2004, p. 912.

²⁷ “Full text: Tony Blair’s speech in Warsaw”, speech by UK PM Tony Blair during his visit to the Warsaw Stock Market, 30 May 2003, Warsaw, <https://www.theguardian.com/world/2003/may/30/eu.speeches>, 02/03/2020.

²⁸ “Speech EU enlargement – a UK perspective”, speech by Minister for Europe David Lidington on the merits of EU enlargement during his visit to Vienna, 15 February 2011, Vienna, <https://www.gov.uk/government/speeches/eu-enlargement-a-uk-perspective>, 02/03/2020; James Ker-Lindsay, “The United Kingdom and EU enlargement in the Western Balkans: From ardent champion of expansion to Post-Brexit irrelevance”, *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 17, No. 4, 2017, pp. 555–569.

smislu, prva decenija 21. veka i poslednja dekada prethodnog stoleća bile su u znaku britanskog zalaganja za proširenom, premda ne i produbljenom Unijom.

Ujedinjeno Kraljevstvo je u prvoj deceniji 21. veka aktivno podržavalo strateške evropske procese: od dva ciklusa proširenja (2004. i 2007. godine), do učešća u razvijanju najviših evropskih akata (Evropskog ustava i Lisabonskog ugovora). Britanski politički predstavnici u Rimu su 2004. godine bili među evropskim kolegama koji su potpisali sporazum o uspostavljanju Evropskog ustava, koji je odbačen na referendumima u Francuskoj i Holandiji naredne godine. U okviru procesa ratifikacije Lisabonskog ugovora kao redigovanog akta, britanski parlament je uprkos protivljenju konzervativaca uspeo da ga usvoji, čime su značajno ohrabrene i institucije u susednoj Irskoj da učine isto, nakon ponovljenog referenduma.²⁹ Uprkos razumevanju potrebe za novim evropskim aktima koji bi doprineli boljem funkcionisanju sve veće EU, britanske institucije sve su češće smatrale nepoželjnim dodatno produblјivanje integracija.

Dodatno, transatlantske ambicije povremeno su preuzimale primat i doprinosile otuđenju zemlje unutar evropskog okvira. Umesto da igra ulogu prekookeanskog vezivnog faktora, Ujedinjeno Kraljevstvo je tokom Blerovog mandata snažnom podrškom intervencionističkim projektima pre doprinela svojoj periferizaciji u Uniji, ali i evropskom razmimoilaženju sa SAD.³⁰ U kontekstu globalne borbe protiv terorizma, jačala su mišljenja da se britanske odbrambene snage sve više prilagođavaju američkim vojnim doktrinama.³¹ S obzirom na visok nivo angažmana, iskusne britanske trupe značajno su pomogle SAD u globalnoj borbi protiv terorizma.³²

Uporedo je krenuo da jača neokonzervativni diskurs, kojim je intervencionizam argumentovan potrebom za ostvarivanjem državnih interesa. Jačanje intervencionizma označilo je kraj liberalnog perioda koji je dominirao u transatlantskom području nakon završetka Hladnog rata. Taj diskurs opstaje u britanskom prostoru duže od decenije, a u međuvremenu je ojačao i u drugim evropskim zemljama. Početak jačanja evroatlantskog na štetu evropskog prioriteta

²⁹ Na prvom referendumu, održanom u junu 2008. godine, irski glasači odbili su da podrže usvajanje Lisabonskog sporazuma sa 53,4% glasova protiv. Na ponovljenom referendumu u oktobru 2009. čak 67% glasača podržalo je usvajanje 28. ustavnog amandmana, na osnovu čega je irski parlament dobio podršku za ratifikaciju Lisabonskog sporazuma.

³⁰ Holger Mölder, "British Approach to the European Union: From Tony Blair to David Cameron", op. cit., p. 162.

³¹ Tim Dunne, "'When the Shooting Starts': Atlanticism in British Security Strategy", *International Affairs*, Vol. 80, No. 5, 2004, p. 902.

³² Ibid.

vremenski se podudarilo sa mandatom barona Džordža Robertsona (George Robertson), koji je zamenio Havijera Solanu (Javier Solana) na mestu generalnog sekretara Severnoatlantske alijanse nedugo nakon agresije na SR Jugoslaviju.³³ Dok je produbljivanje evropskih integracija u brojnim domenima postajalo sve izazovnije, evroatlantske integracije su s druge strane viđene kao neosporni prioritet.

Favorizovanjem bezbednosne perspektive SAD u odnosu na evropska nastojanja da se globalno razvije u zasebnog spoljnopolitičkog aktera nanete su štete britanskom položaju unutar EU, ali i produbljene unutarevropske podele. Nepoverenje u evropsku sposobnost da razvije zasebnu bezbednosnu i spoljnu politiku, jednom kada je ušlo u britanski diskurs u prvoj deceniji 21. veka, počelo je da pojačano utiče na negativnu reputaciju EU, koja je upravo stupala u deceniju egzistencijalne finansijske i političke krize. Britanskom podrškom američkim ratnim kampanjama na Bliskom istoku i zagovaranjem usvajanja američke logike odnosa sa Rusijom, Uniji je poručivano da se zemlja neće odreći svojih državnih interesa, makar bili protivni evropskim prioritetima. Osim toga, razmimoilaženja su doprinela i većoj vidljivosti podela između „stare Evrope”, koja se mahom protivila vojnim intervencijama, i novih država članica, koje su poput Ujedinjenog Kraljevstva velikim delom podržavale takve akcije. Britansko svrstavanje uz američkog saveznika u intervencionističkim projektima počelo je da kruni evropski identitet zemlje u korist ambicija da se postane glavni transatlantski partner. Pored toga, sekundarna prioritetnost evropskih interesa u britanskoj strategiji nepovoljno je uticala na političke odnose sa najuticajnijim susedima – Francuskom i Nemačkom, i njihovim evropskim agendama.

Rast britanske suverenističke logike jača od prve decenije 21. veka, kada kreće i produbljivanje krize funkcionisanja Evropske unije. Nekadašnji visoki državni zvaničnik Alister Meklejn Darling (Alistair Maclean Darling) 2017. godine je izjavio: „(n)e mislim da bi se Bregzit desio da nije bilo političkih i ekonomskih događaja u prethodnih 10 godina (...) Ljudi su bili razočarani. Osećali su se loše tretiranima. Osećali su se pritisnutima”.³⁴ Bankarska kriza od 2008. i potonja recesija „uzdrmala je javno poverenje u strukture i institucije” i „postala je duboko politička”.³⁵

Takav trend u međuvremenu je zahvatio i druge evropske zemlje, koje su počele da bivaju skeptičnije spram koristi koje donosi članstvo u EU, posebno od kada je

³³ Helen Wallace, “The UK: 40 Years of EU Membership”, op. cit., p. 537.

³⁴ Hardeep Matharu, “The 2008 Financial Crisis Paved the Way for Brexit – Why Don’t We Talk About it Anymore?”, *Byline Times*, 7 November 2019, <https://bylinetimes.com/2019/11/07/the-2008-financial-crash-paved-the-way-for-brexit-why-dont-we-talk-about-it-anymore/>, 10/05/2020.

³⁵ Ibid.

produblјivanje krize otkrilo izuzetnu ranjivost i neusklađenost evropskog monetarnog i političkog sistema. Zapravo, kontinuirano udalјavanje u bezbednosnoj i spoljnopolitičkoj komponenti u odnosu na EU, u kombinaciji sa tradicionalnim zaziranjem u monetarnoj sferi (evropska valuta) i oblasti evropskih sloboda (migracija unutar Šengenskog prostora), kao i sve češćom primenom suverenističkog narativa koji se oslanjao na ideju o britanskoj posebnosti, mnoge britanske građane je uverilo da je Unija problematično i drugačije mesto sa kojim je bolje redukovati, nego produblјivati odnose.

Kritika Unije i evropskih politika postala je nerazdvojiv element politike na Ostrvu u preovlađujućem delu političkog spektra – evroskepticizam je postao politički *mainstream*. Unutar Konzervativne partije rastao je broj evroskeptika i njeno članstvo sve je više polarizovano pod pritiskom teme eventualnog napuštanja Unije.³⁶ Dugogodišnje koketiranje sa britanskom izuzetnošću u prisustvu niza evropskih i unutrašnjih izazova birače je okrenulo u pravcu izolacionizma. Rast desne Stranke za nezavisnost Ujedinjenog Kraljevstva (*United Kingdom Independence Party* – UKIP) kao svojevrsnog simbola evroskeptičnog duha, višestruko je povećan do 2015. godine, kada je u britanski parlament stupila kao treća najjača partija.

Dok je vlada predvođena Laburističkom partijom (1997–2010) intenzivirala transatlantsku saradnju, uz nastojanja da utiče i na evropske procese, nakon završetka mandata Tonija Blera (2007) nastupila je evroskeptična decenija u britanskom političkom diskursu.³⁷ Konzervativna partija predvođena Dejvidom Kameronom (David Cameron) postala je okosnica nove vlade koja se suočila sa brojnim izazovima. Kako bi stekla parlamentarnu većinu, Konzervativna partija otpočela je saradnju sa Liberalno-demokratskom strankom, što je izazvalo unutrašnji ideološki rascep. Kao rezultat toga, deo birača Konzervativne partije okrenuo se desnijim, evroskeptičnim strankama poput Stranke za nezavisnost Ujedinjenog Kraljevstva (u daljem tekstu: UKIP). UKIP-ova antievropska agenda je na evropskim izborima od 2014. godine dobila podršku preko 27% izašlih birača, čime je postala relativni pobednik tih izbora, ispred laburista i konzervativaca.³⁸ Tako je UKIP postala najzastupljenija britanska stranka u evropskim institucijama, u godinama koje su bile suštinski važne za razmatranje evropske budućnosti zemlje. Pored toga, rast

³⁶ “The UK Brexit vote and its potential strategic impact”, op. cit., pp. 1–2.

³⁷ Ibid.

³⁸ Nick Robinson, “Farage hails ‘extraordinary’ UKIP win in European election”, *The BBC*, 26 May 2014, <https://www.bbc.com/news/av/uk-politics-27572451/farage-hails-extraordinary-ukip-win-in-european-election>, 15/02/2020.

nacionalizma i evroskepticizma ojačan je sporim oporavkom od globalne finansijske krize i snažnim migracijama istočnoevropskih radnika i rastom nezaposlenosti u Ujedinjenom Kraljevstvu. Kombinacija spomenutih izazova stvorila je trajan okvir za dalje neometano jačanje antievropskog osećaja, što je našlo široku primenu u političkoj praksi. Populistički orijentisani mediji i deo političkog spektra veliku migrantsku krizu iz 2015. godine uspeo je da prikaže kao vrhunac nesposobnosti EU da zaštiti svoje granice i interese evropskih (a time i britanskih) građana.

Konzervativna partija još ranije je preuzela deo antievropskog narativa, počevši da nepovoljne ekonomske i društvene trendove pripisuje britanskoj zavisnosti od evropskih odluka. Jedan od prvih većih pokazatelja bio je britanski veto na predlog fiskalnih izmena, u odgovoru na krizu evrozona. Britanski ministar diplomatije demantovao je da se time zemlja izoluje od ostatka EU i naveo da bi pristanak na izmene Lisabonskog ugovora podrazumevao i dodatno ustupanje nacionalnih nadležnosti.³⁹ U predizbornom nastojanju da zadobije desno orijentisane birače, Konzervativna partija je 2013. godine obećala organizovanje referenduma o britanskom članstvu u EU. Premijer Kameron je naveo da je „došlo vreme za rešavanje evropskog pitanja u britanskoj politici” i da poručuje građanima da je „odlučka na njima”.⁴⁰ Istom prilikom je dodao da ukoliko bi uspeo da ugovori drugačiji status zemlje u pregovorima sa EU (kojim bi bio zadovoljan), da bi se založio za takvu opciju prilikom izjašnjavanja građana. Nasuprot tome, laburistički lider Ed Miliband se prilikom parlamentarnog zasedanja usprotivio referendumu, navodeći da je motivisan „strahom (konzervativaca) od rasta UKIP-a” i da će takva odluka zemlju „koštati višegodišnje neizvesnosti”.⁴¹

Nakon pobede konzervativaca na parlamentarnim izborima 2015. godine, otpočele su i referendumske pripreme. Izjašnjavanje građana predstavljao je okršaj dve struje u zvanično neutralnoj Konzervativnoj partiji. Dominantna struja, predvođena premijerom Kameronom, zalagala se za ostanak u EU, dok je više od trećine poslanika, uključujući i glavnog Kameronomovog konkurenta, Borisa Džonsona (Boris Johnson), želela napuštanje Unije.⁴² Premijer je u okviru kampanje „Britanija je jača u Evropi” zagovarao dalje članstvo u Uniji, dok je deo konzervativaca i desno orijentisanih grupa pod geslom „Glasaj za napuštanje” zastupao opciju Bregzita.

³⁹ “David Cameron blocks EU-wide deal to tackle euro crisis”, *BBC News*, 9 December 2011, <https://www.bbc.com/news/uk-16104275>, 12/05/2020.

⁴⁰ “David Cameron promises in/out referendum on EU”, *BBC News*, 23 January 2013, <https://www.bbc.com/news/uk-politics-21148282>, 12/05/2020.

⁴¹ *Ibid.*

⁴² “The UK Brexit vote and its potential strategic impact”, *op. cit.*, p. 2.

Kao deo nastojanja da pridobije birače za dalje članstvo u EU, britanski premijer je nakon sastanka sa Evropskim savetom u februaru 2016. objavio da je načelno ispregovaran dogovor o posebnom statusu Ujedinjenog Kraljevstva ukoliko ta zemlja ostane deo Unije, što bi podrazumevalo dodatne mogućnosti u pogledu ograničavanja migracija, daljeg prenosa političkih nadležnosti i finansijskog domena (prvenstveno u pogledu slobode zadržavanja britanske funte).⁴³ Krajem iste godine, akt o organizovanju savetodavnog referenduma u Ujedinjenom Kraljevstvu i Gibraltaru uspešno je prošao parlamentarnu proceduru, čime su institucije obavezane da ga sprovedu do isteka 2017. godine.

Pored unutarpartijskog i nacionalnog rascepa po pitanju daljeg britanskog članstva, koje se dešavalo u kontekstu brojnih izazova i duboke krize funkcionisanja EU, na političke prilike donekle su uticale i promene u poziciji glavnog transatlantskog saveznika. Za vreme drugog mandata američkog predsednika Baraka Obame (Barack Obama) Ujedinjeno Kraljevstvo nije smatrano prioritetnijim međunarodnim partnerom Vašingtona u poređenju sa drugim vodećim evropskim državama poput Nemačke ili Francuske. Da je bilo određenih razmimoilaženja u britansko-američkim odnosima pokazuje i to da britanski parlament nije bio spreman da podrži intervencionističke težnje SAD u Siriji nakon incidenta sa otrovnim gasom 2013. godine, kao i nevoljnost britanske vlade da se dostigne dva odsto budžeta za odbranu koje je predviđeno članstvom u NATO-u.⁴⁴

Uprkos činjenici da Ujedinjeno Kraljevstvo nije smatrao najvažnijim saveznikom, predsednik Obama, koji je godinama zagovarao zaključivanje transatlantskog partnerskog sporazuma o trgovini i investicijama sa Evropskom unijom (*Transatlantic Trade and Investment Partnership* – TTIP), pozvao je britanske građane da se na referendumu izjasne u korist ostanka u EU, istovremeno upozorivši da bi suprotna odluka mogla da ishoduje trgovinskom marginalizacijom u odnosima sa SAD, što su podržavaoci Bregzita tumačili kao netaktično uplitanje u unutar nacionalna pitanja.⁴⁵ Nasuprot tome, republikanski kandidat Donald Trump

⁴³ “PM statement following European Council meeting: 19 February 2016”, speech by the British Prime Minister David Cameron following European Council Meeting, 19 February 2016, <https://www.gov.uk/government/speeches/pms-statement-following-european-council-meeting-19-february-2016>, 20/05/2020.

⁴⁴ Paweł Markiewicz, “U.S. Policy towards the UK under Trump”, *Strategic file No. 1 (89) (The Polish Institute of International Affairs)*, September 2019, <https://pism.pl/file/c7e8ef7f-835b-43d8-8e77-608e7ed920f9>, 01/03/2020.

⁴⁵ Ognjen Pribičević, „Britanska diplomatija novca i trgovine”, *Međunarodni problemi*, Vol. LXXI, br. 2, 2019, str. 148. Ovaj rad fokusira se na izmenjenu poziciju Ujedinjenog Kraljevstva u međunarodnim odnosima u aktuelnom kontekstu.

podržao je opciju Bregzita i, premda je argumentovao stav pravom na sopstveno mišljenje, upotrebljavao je sličnu terminologiju kao u predsedničkoj kampanji – da je neophodno ograničiti migracije i povratiti kontrolu nad granicama i ekonomijom, kako bi zemlja povratila suverenu kontrolu.⁴⁶ Štaviše, kandidat Tramp podržavao je i saradivao sa britanskim evropskeptičnim političarima poput Najdžela Faradža (Nigel Farage), vođe UKIP-a, kako pre tako i nakon referenduma. Veliki broj građana smatrao je štetnim po britanske nacionalne interese i Trampove stavove i bio je zabrinut zbog mogućih posledica po političku budućnost zemlje.

Ipak, dok je predsednik Obama nekoliko evropskih partnera tretirao manje-više slično, kandidat Tramp je Ujedinjeno Kraljevstvo posmatrao kao zemlju koja može da bude od posebne političke koristi za SAD. Međutim, njegova perspektiva britanske uloge nije bila obavezno povoljna za Ujedinjeno Kraljevstvo. Spoljnopolitički analitičari poput Pavela Markjeviča (Paweł Markiewicz) Trampov pristup tumače kao „utilitaran”, gde se Ujedinjeno Kraljevstvo posmatra kao koristan američki partner u slabljenju uticaja Unije kao aktera međunarodnih odnosa.⁴⁷ Kandidat Tramp protivio se zaključivanju transatlantskog trgovinsko-investicionog sporazuma sa Evropskom unijom i drugim multilateralnim sporazumima koje je predsednik Obama zagovarao i ugovarao, što će se kasnije pokazati i u slučaju transpacifičkog sporazuma. Zapravo, republikanski predsednički kandidat smatrao je da klasični međudržavni sporazumi predstavljaju povoljnije rešenje za SAD (pa tako i spram saradnje sa Ujedinjenim Kraljevstvom), pre nego sporazumi šireg opsega koji liberalizuju trgovinu u većoj meri i na širem području.

Skлонost bilateralnom, pre nego multilateralnom pregovaranju karakterisaće i Trampov predsednički mandat. Takva logika predstavlja suverenistički i donekle arhaični način isticanja američke izuzetnosti, a iz perspektive integrativnih procesa se može tumačiti i kao sklonost ka izolacionizmu. Slične tendencije postale su sve vidljivije i u britanskoj politici. I dok se Evropska unija već godinama borila sa spletom političkih, ekonomskih i društvenih izazova, veliki deo Britanaca prepoznao je željeno mesto svoje zemlje u narativu nalik na onaj budućeg američkog predsednika – potreba za nezavisnijom zemljom, koja sama kontroliše svoje granice i privredu i ima posebnu međunarodnu misiju.

⁴⁶ David Schrieberg, “Donald Trump thinks Brexit foreshadows his victory. Here’s why he may be right”, *The Forbes Magazine*, 24 June 2016, <https://www.forbes.com/sites/davidschrieberg1/2016/06/24/donald-trump-believes-brexit-could-foreshadow-his-victory-heres-why-he-may-be-right/#76322dfa6637>, 01/03/2020.

⁴⁷ Paweł Markiewicz, “U.S. Policy towards the UK under Trump”, op. cit.

Od britanske izuzetnosti do polarizacije društva

Teško je datirati ideju o britanskoj posebnosti, ali se može polemisati da njeni koreni sežu decenijama, pa možda i vekovima unazad. Kao država koja se širila iz ostrvskog dela severozapadne Evrope u različitim pravcima tokom istorije, deo britanskog identiteta oduvek je uključivao predstavu o usamljenom ostrvskom narodu koji stoji nasuprot drugima u kontinentalnoj Evropi – kao kulturološkom području za koje je britansko društvo najvezanije – ili nekoj preokookeanskoj teritoriji. Ideja o izuzetnosti jednim delom je proisticala i iz percepcije izolovanosti naroda na ostrvu, čija se kultura i nacija gradila većim delom mimo klasičnih graničnih kontakata sa velikim zapadnoevropskim susedima. Omeđenost morima pomogla je stvaranje zajedničke države i britanskog identiteta, a uspesi u osvajanjima i širenje globalne imperije doprineli su jačanju ideje o britanskoj izuzetnosti.⁴⁸

Jedan od primera iz istorije ratovanja kojim je argumentovana britanska izuzetnost je istrajni otpor nacističkoj Nemačkoj tokom Drugog svetskog rata i činjenica da zemlja nije bila osvojena, za razliku od najvećeg dela kontinenta. Predvodnička uloga te zemlje u oslobađanju sveta od nacizma obezbedila joj je i mesto stalne članice Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, čime je ona prepoznata kao jedna od svetskih sila i u posleratovskom sistemu međunarodnih odnosa.⁴⁹ Nakon toga, Ujedinjeno Kraljevstvo je na brojne načine nastavilo da utiče na formiranje raznih međunarodnih institucija, uključujući i tela poput Saveta Evrope i evropskih zajednica. Politički identitet je bio donekle dualan – i evropski i transatlantski, ali ni jedno ni drugo u potpunosti.

Nevoljnost da se od početka uključi u projekat Evropske zajednice za ugallj čelik, kao i daljim kritičkim odnosom spram produbljenja integracija, može se objasniti iz perspektive o posebnosti.⁵⁰ Ohrabreno pobedom na strani Saveznika, Ujedinjeno Kraljevstvo je nakon rata bilo naklonjenije ideji o stvaranju globalnog poretka zasnovanog na britanskoj funti sa zemljama Komonvelta, nego da prenosi

⁴⁸ Holger Mölder, "British Approach to the European Union: From Tony Blair to David Cameron", op. cit., p. 154; Linda Colley, *Britons: Forging the Nation 1707–1837*, Yale University Press, New Haven, 2005; Bentley Michael, "The British State and its Historiography", in: *Visions sur le développement des États européens. Théories et historiographies de l'État moderne*, Actes du colloque de Rome (18-31 mars 1990), École Française de Rome, Rome, 1993, pp. 153–168.

⁴⁹ Ognjen Pribičević, „Britanska diplomatija novca i trgovine”, op. cit., str. 139.

⁵⁰ Holger Mölder, "British Approach to the European Union: From Tony Blair to David Cameron", op. cit., p. 155; Andrew Glencross, "British Euroscepticism as British Exceptionalism: The Forty-Year 'Neverendum' on the Relationship with Europe", University of Stirling, 2015, https://dspace.stir.ac.uk/bitstream/1893/22059/1/Glencross_Egmont_Final.pdf, 10/05/2020.

suverene nadležnosti na evropske ekonomske institucije.⁵¹ Nominalno i dalje carstvo, Ujedinjeno Kraljevstvo je smatralo da ima posebnu misiju u međunarodnim odnosima, za koju su evropski okviri ograničavajući. Kao što je prethodno napomenuto, tek nakon Suecke krize britanska vlada odustala je od očuvanja autonomne međunarodne uloge zarad evropskih integracija.

Ipak, britanske vlade su i nakon stupanja u evropske integracije nastavile da koriste narativ o izuzetnosti svog identiteta i samostalnog načina delovanja u međunarodnim odnosima. Takav narativ bio je zastupljeniji u političkom diskursu tokom perioda koji su bili u znaku nacionalnih dilema u vezi sa produblivanjem integracija sa evropskim tržištem i institucijama. U takvim dilemama naglašavanje posebnosti i evroskeptični stavovi bili su u političkoj funkciji zalaganja za princip međuvladinog odlučivanja i zadržavanja što više nacionalnih nadležnosti u prioritetnim oblastima.

Preneseno na teorijsku ravan, britanske vlade su uglavnom smatrale da zadržavanje međuvladinog pristupa predstavlja adekvatniji način zadovoljenja nacionalnih interesa nego delegiranje nadležnosti na nadnacionalne evropske institucije (koje bi bile rukovođene sopstvenim interesima). Prilikom preispitivanja britanskog članstva i insistiranja na izuzimanju zemlje iz procesa poput zajedničke valute ili učešća u Šengenskom području, održavanje nacionalnih nadležnosti u oblastima jake državne simbolike – poput zadržavanja funte i nacionalne kontrole granice – predstavljali su jake argumente kojima su britanske vlade ubeđivale građane da im državni interes predstavlja prioritet u odnosu na nadnacionalne procese.

Tako je u toku kampanje za Bregzit, posebno kod onih koji su „dokazivali” privrženost nacionalnom interesu, bila izuzetno izražena taktika podele na ono što je državno (tj. ono što je prioritetno) spram onoga što „dolazi iz Evropske unije” (što je nametnuto i nesaglasno državnim prioritetima). Fenomen polarizacije društva pomoću naglašavanja razlika sve je prisutnija karakteristika populističkog talasa širom zapadnog sveta, a to je posebno bilo vidljivo u medijskoj sferi tokom kampanje, uključujući i društvene mreže i digitalne alate.⁵²

U tom smislu uočava se jasna razlika između diskursa tokom različitih perioda. Primera radi, tokom mandata Tonija Blera dominantan politički narativ je bio da

⁵¹ “Why did the United Kingdom not join the European Union when it started?”, *The UK in a changing Europe*, King’s College London, 2019, London, <https://ukandeu.ac.uk/fact-figures/why-did-the-united-kingdom-not-join-the-european-union-when-it-started/>, 03/02/2020.

⁵² Studiju o ovom fenomenu sprovele su istraživačice sa Univerziteta u Oksfordu: Lisa Maria Neudert, Nahema Marchal, *Polarisation and the use of technology in political campaigns and communication*, European Parliamentary Research Service, Brussels, 2019.

britanski i evropski interesi nisu međusobno isključivi, dok u drugoj deceniji 21. veka u velikom delu javnog govora diskotovanje o „evropskom” ima prvenstveno negativnu konotaciju. Iako nije spadao u antievropske političare, premijer Kameron je u maju 2014. godine izjavio da je „Brisel postao preveliki, suviše naredbodavan i sklon mešanju”.⁵³ Uoči samog referenduma, lider UKIP-a Najdžel Faradž izjavio je da „veruje da smo dovoljno veliki i dobri da upravljamo svojom zemljom”, dodajući da „ukoliko ostanemo, bićemo izbrisani u Ujedinjenim državama Evrope otvorenih granica”, te zaključujući da se nada da će „izglasavanjem napuštanja [EU, prim. aut] zauzeti mesto na svetskoj sceni kao zemlja fokusirana na širu, globalnu sliku, slobodna i sposobna da postupa u sopstvenom nacionalnom interesu”.⁵⁴

Poraz suverenista na referendumu o nezavisnosti Škotske 2014. godine predstavljao je trijumf za privlačnu snagu britanske monarhije, sistema, identiteta i drugih delova iz kojih se gradi ideja o britanskoj izuzetnosti. U godinama kada je snažio evroskepticizam, populizam i izolacionizam, takav rezultat dodatno je potvrdio mišljenje jednog dela britanskog političkog spektra i građana da je celovita zemlja samodovoljna, i u stanju da prevlada čak i jake unutrašnje izazove. Pored toga, izjašnjanje škotskih građana pružilo je dodatni legitimitet zahtevima građana Engleske i drugih delova države da se i oni izjasne o svojoj suverenističkoj dilemi: da li je za Ujedinjeno Kraljevstvo bolje da u potpunosti obnovi svoju nezavisnost od Evropske unije. U medijima se tako moglo pročitati da izjašnjanje o Bregzitu predstavlja izjašnjanje engleskih građana o nezavisnosti Kraljevstva.⁵⁵ Međutim, raznoliki rezultati na nivou britanskih jedinica nisu doprineli ujedinjenju nacije, već su otkrili duboke podele u percepciji evropske uloge njihove zemlje između građana Engleske i Velsa, s jedne, i Škotske i Severne Irske, s druge strane.⁵⁶

Kao posledica polarizacije u referendumskoj kampanji, i proevropske grupe bile su prinuđene da se služe pojednostavljenim porukama koje veličaju evropske prednosti. Pored toga, umesto da se rukovode svojim idejama, često se pribegavalo

⁵³ “Brexit day: The story of the UK leaving the EU in key quotes”, *BBC News*, 31 January 2020, <https://www.bbc.com/news/uk-46920529>, 09/05/2020.

⁵⁴ Nigel Farage, “Why you should vote for Brexit this Thursday”, *The Independent*, 20 June 2016, <https://www.independent.co.uk/voices/eu-referendum-brexit-nigel-farage-on-why-you-should-vote-to-leave-a7091021.html>, 09/05/2020.

⁵⁵ Suzane Moore, “Brexit was an English vote for independence – you can’t begrudge the Scots the same”, *The Guardian*, 15 March 2017, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/mar/15/brexit-was-an-english-vote-for-independence-you-cant-begrudge-the-scots-the-same>, 10/03/2020.

⁵⁶ Michael K. Thompson, “Brexit, Scotland, and the Continuing Divergence of Politics”, *The Midwest Quarterly*, Vol. 60, No. 2, 2019, pp. 141–142.

defanzivnom stavu i opovrgavanju poruka suprotne strane. Prema jednom nevladinom istraživanju, proevropska kampanja nije uspela da ubedi građane da je u ekonomskom smislu bolje da Ujedinjeno Kraljevstvo ostane članica iz nekoliko razloga.⁵⁷ Prvi razlog je da prednosti članstva nisu dovoljno prikazivane, pri čemu velika odgovornost leži i na liderima kampanje. Drugi razlog je da mišljenja brojnih proevropskih eksperata nisu bila dovoljno prijemčiva građanima. Kao treći razlog se navodi da je ekonomska logika pala u drugi plan spram brexitovskih tema o migracijama i identitetu. U kontekstu polarizatorske atmosfere ispunjene nedovoljno pouzdanim podacima i dezinformacijama, kao i visokopolitičkim identitetskim dilemama, mnogi građani koji su potencijalno mogli da donesu prevagu zadržavanju članstva, usled nemogućnosti da bliže procene prednosti i mane neke od opcija, odlučili su da se suzdrže od izjašnjavanja u junu 2016. godine.⁵⁸

Polarizatorski diskurs kojim su se britanski političari služili kako bi zadobili građane za svoje viđenje budućnosti britanskog odnosa prema evropskoj integraciji opstao je i na unutarnacionalnom nivou, što je doprinelo destabilizaciji državne strukture. Kao prioritetna unutarnacionalna politička pitanja nakon referenduma izdvojile su se nestabilnost i neizvesnost u vezi sa punim funkcionisanjem britanskih nadležnosti u Severnoj Irskoj i Škotskoj. U Škotskoj, gde je 62% građana glasalo za ostanak u EU, pokrenuta je 2017. godine regionalna parlamentarna procedura u vezi sa organizovanjem ponovnog referenduma o nezavisnosti.⁵⁹ U januaru 2020. godine britanska vlada zvanično je odbila tu inicijativu, argumentujući da je u okviru priprema prethodnog referenduma dogovoreno da takvi zahtevi neće biti pokretani u „istoj generaciji”.⁶⁰ Ipak, sigurno je da britanskoj vladi neće biti jednostavno da pomoću pukih administrativnih procedura razuveri veliku većinu građana Škotske koja je želela da ostane unutar EU, dok sličan, ili možda i komplikovaniji izazov treba da bude potpuno prevaziđen i u funkcionisanju prekogranične saradnje na dva dela irskog ostrva.

⁵⁷ John Curtice, “The economics of Brexit in voters’ eyes (or, why the remain campaign failed)”, *NatCen Report*, London, 2016, <https://whatukthinks.org/eu/wp-content/uploads/2016/11/The-Economics-of-Brexit-in-voters-eyes.pdf>, 02/03/2020, p. 15.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ “Scottish independence: Johnson rejects Sturgeon’s indyref2 demand”, *BBC News*, 14 January 2020, <https://www.bbc.com/news/uk-scotland-scotland-politics-51106796>, 10/03/2020.

⁶⁰ Ibid.

Razmatranja Bregzita kroz teorijsku i praktičnu ravan

U junu 2016. godine, više od četrdeset godina nakon prvog referenduma, britanski državljani izjašnjavali su se o pitanju: da li Ujedinjeno Kraljevstvo treba da ostane članica Evropske unije, ili da napusti EU. Referendum se odvijao u svim konstituentama Ujedinjenog Kraljevstva – Engleskoj, Škotskoj, Velsu i Severnoj Irskoj, ali i u području Gibraltara. Premda je načelno bio savetodavnog karaktera, referendum je imao najveću političku težinu, s obzirom na stratešku prirodu teme o kojoj su se građani izjašnjavali. Preneseno na nivo realističke teorije, suština referendumskeg pitanja se odnosila na konsultovanje građana da li misle da njihova zemlja članstvom u EU nastavlja da unapređuje svoju poziciju i moć, ili pak to članstvo predstavlja prepreku za bolje pozicioniranje njihove države u globalnom sistemu.

S realističkog aspekta, države upotrebom raspoloživih resursa nastoje da uvećaju moć kako bi unapredile mogućnost ostvarivanja državnog interesa.⁶¹ Moć predstavlja sredstvo za obezbeđenje opstanka, kao jednog od primarnih državnih interesa, te daljeg napretka države.⁶² Ujedinjeno Kraljevstvo pristupilo je evropskim integracijama kako bi uvećalo svoju moć, bezbednost i značaj u međunarodnom sistemu. Ta moć je uvećavana u ekonomskom pogledu, što je doprinelo rastu britanskog tržišta i standarda i u političkom i smislu, gde je ta zemlja bila među predvodnicama Evropske unije u različitim procesima i politikama. Evropske integracije, u kombinaciji sa drugim aspektima poput evroatlantskih procesa i istorije globalnog prisustva zemlje, uticale su na održavanje i unapređenje međunarodnog položaja britanske monarhije. Pored toga, putem evropskih integracija produbljena je saradnja u svim oblastima, uključujući i unapređenje odnosa sa susedima, što se pozitivno odrazilo i na bezbednost regiona.

Sa stanovišta klasičnog realizma, politički donosioci odluka rukovode se racionalnim razmatranjima i aktivnostima kako bi unapredili državni interes, pri čemu nailaze na strukturalna ograničenja u pogledu primene svojih vojnih, ekonomskih i drugih sposobnosti. Britanske vlasti su tokom vremena putem različitih izuzeća (*opt-outs*) nastojale da koriste evropske institucije, politike i beneficije samo do granice onoga što su smatrale državnim interesom. Međutim, u kontekstu naglašeno evroskeptične društveno-političke klime koja je u drugoj

⁶¹ Samuel J. Barkin, *Realist Constructivism: Rethinking International Relations Theory*, Cambridge University Press, Cambridge, 2010, pp. 172–173.

⁶² Sean Kay, *Global Security in the Twenty-first Century: The Quest for Power and the Search for Peace*, Rowman & Littlefield, Lanham, 2006, pp. 16–17.

deceniji 21. veka bivala sve prisutnija u Ujedinjenom Kraljevstvu, kao i brojnih spoljnih izazova, predstavnici države odlučili su da konsultuju građane o tome šta oni vide kao strateški interes svoje zemlje. Ipak, činjenica da država nije bila sigurna da li je članstvo u EU u nacionalnom interesu ili ne, te da je to pitanje odlučila da postavi građanima, možda može da se pojašni demokratskim karakterom zemlje, ali u teorijskom smislu to ne govori u prilog zemlji koja poseduje sposobnost da razazna i ostvari prioritete, i unapredi nacionalni interes.

Donosioci odluka odlučili su da „delegiraju” pitanje članstva britanskim građanima jer nisu bili sposobni ili nisu želeli da racionalno procene posledice napuštanja Evropske unije po međunarodnu moć i uticaj zemlje. Pored toga, britanske vlasti su takvom odlukom izazvale i napetosti u odnosima sa EU i državama članicama, koje su nastojale da što jedinstvenijim pristupom spram Ujedinjenog Kraljevstva ograniče poremećaje u funkcionisanju Unije i očuvaju moć evropskog tržišta i političkih institucija. Obe strane su se suočile sa ograničenjima: EU u pogledu nastojanja da maksimalno ograniči ekonomske, političke i društvene uticaje najave sprovođenja referenduma, dok su britanske vlasti naišle na otpor i nedostatak veće međunarodne političke podrške oko ideje o izjašnjavanju građana.

Budući da se prema realistima međunarodno produbljivanje odnosa može objašnjavati i težnjama za ostvarivanjem relativne dobiti, motivacija britanskih vlasti da razmatraju Bregzit može se pojašnjavati i argumentom da Ujedinjeno Kraljevstvo, za razliku od EU, ne pruža dovoljno koristi kako bi se njeno članstvo nastavilo.⁶³ Saradnja koja počiva na interesu za relativnom dobiti nije stalna, budući da vremenom može doći do sve veće asimetrije u međusobnim odnosima, pa i nezadovoljstva neke od strana postojećim okvirima saradnje.⁶⁴ Ukoliko partneri ne uspeju da dogovore unapređenje okvira saradnje, nezadovoljna strana može da odluči i da prekine takav odnos, što se može konstatovati da se i dogodilo u kontekstu Bregzita.

Zanimljivo je da Konzervativna partija nije imala zvaničan stranački stav o pitanju izlaska iz EU. Članovi ove partije bili su podeljeni po tom pitanju i bilo ih je u okviru obeju kampanja („za” i „protiv” Bregzita). Činjenica da vladajuća stranka nije imala zvaničan stav takođe nije pomogla artikulisanju nacionalnog interesa. Upravo zbog te neodlučnosti referendum je prvobitno i raspisan. Budući da partija nije želela da se nedvosmisleno odredi prema pitanju članstva u EU da bi zadržala birače iz obe grupacije, organizovanje takvog referendumskeg izjašnjavanja možda

⁶³ Tvrtko Jolić, „Politički realizam i anarhija u međunarodnim odnosima”, *Prelogomena*, br. 1333-4395/10, Zagreb, 2011, str. 122.

⁶⁴ *Ibid.*, str. 122–123.

je bilo više u stranačkom, nego u državnom interesu. Ipak, s referenduskim pripremama se nastavilo, a odgovornost je na taj način „delegirana” na nivo birača. Ipak, građani kojima je možda značio zvaničan stav Konzervativne partije, ostali su uskraćeni za njega, a od njih se očekivalo da samostalno donesu odluku najveće političke težine. U paradoksalnim okolnostima kada je Konzervativna partija kao inicijator referenduma bila zvanično neopredeljena, a proevropska kampanja nedovoljno ubedljiva za birače, ishod glasanja, iako je predstavljao iznenađenje za rukovodstvo vladajuće partije, možda i nije toliko neočekivan s obzirom na odsustvo zvaničnog stranačkog stava o najvažnijem političkom pitanju.

Što se tiče drugih parlamentarnih stranaka, protiv istupanja iz EU zvanično su bile Laburistička partija, Škotska nacionalna partija i Zelena partija. Evroskeptični UKIP je velikim delom svoju političku sudbinu identifikovao sa napuštanjem Unije, a s obzirom na tako visok ulog, njena antievropska kampanja bila je i najagresivnija. Pored toga, istraživanja javnog mnjenja nisu bila potpuno precizna, te je retko koja anketa davala prednost opciji Bregzita; tako je na internet stranici *Financial Times*-a datiranoj uoči referenduma veliko regionalno istraživanje davalo prednost ostanu u EU od dva odsto.⁶⁵

Od preko 33 miliona izašlih birača, više od 17 miliona (52%) izjasnilo se za Bregzit. Rezultat je bio neravnomerno raspoređen. Građani Engleske i Velsa su većinski tražili izlazak iz Unije, dok su stanovnici Škotske, Severne Irske i Gibraltara glasali za zadržavanje članstva. Rezultati su naročito zabrinuli teritorije koje su većinski glasale za ostanak: Škotsku (čija je vlada najavila početak priprema drugog referenduma o nezavisnosti), Severnu Irsku (pitanje daljeg neometanog protoka ljudi, robe, dobara i usluga na irskom ostrvu), Gibraltar (očuvanje privilegija vezanih za funkcionisanje izvan evropskog tržišta), pa i London, koji je, velikim delom i zahvaljujući članstvu, predstavljao vodeći evropski finansijski centar. Ipak, pored razmatranja daljeg funkcionisanja britanske države u različitim domenima u svetlu referendumske odluke, EU je bila zabrinuta kako bi Bregzit mogao da se odrazi na različite politike, institucije i države članice.

I EU se suočila sa svojim ograničenjima u svetlu Bregzita. Imajući u vidu visok nivo međuzavisnosti i povezanosti među državama članicama, napuštanje članstva jedne velike države (naročito ako bi ono bilo naglo i bez dogovora) moglo bi da poremeti i funkcionisanje i međunarodnu poziciju Unije. Dok se na osnovu britanskog članstva ostvarivao određeni nivo dobiti za obe strane, prekidom takvih odnosa se menja paradigma, pa samim tim i perspektive razvoja. Budući da je

⁶⁵ “UK’s EU referendum: Brexit poll tracker”, *The Financial Times*, 23 June 2016, <https://ig.ft.com/sites/brexit-polling/>, 10/03/2020.

pristupanje Ujedinjenog Kraljevstva bilo motivišuće i za pristupanje nekoliko drugih zapadnoevropskih zemalja sedamdesetih godina 20. veka, postojala je i evropska bojazan da bi Bregzit mogao da podstakne slične procese i u drugim članicama.⁶⁶ Među kratkoročne posledice referendumske odluke ubraja se najava ostavke premijera Kamerona, poremećaji na tržištu, povišene društveno-političke tenzije i neizvesnost među milionima britanskih i evropskih državljana.

Pored realističkih teorija, referendumsko izjašnjavanje i proces Bregzita moguće je tumačiti i kao prevagu međuvladinog principa. Prema međuvladinom tumačenju, države članice poseduju svoje suverene nadležnosti čiji deo mogu da prenesu na evropski nivo, pri čemu one same određuju u kojoj meri to žele da urade.⁶⁷ Saradnja na evropskom nivou moguća je onoliko koliko to dozvole države kao glavni akteri i nosioci suverenosti. Države članice rukovode se nacionalnim interesima (preferencijama), a stupanjem u evropske integracije nastoje da unaprede geopolitičku poziciju, s pravom na zadržavanje najvećeg dela svoje suverenosti.⁶⁸ Da je britansko članstvo u Uniji i u ranijim decenijama bilo povezano i sa praktikovanjem nacionalne suverenosti vidljivo je u čuvenom govoru premijerke Tačer u Brižu (1988), gde ona podvlači da je britanska „sudbina u Evropi, kao delu Zajednice”, istovremeno upozoravajući da „Evropa ne treba da potiskuje države i koncentriše moć”, i dodajući da „mi nismo uspešno odbranili državne granice u Britaniji da bi one bile ponovo uspostavljene na evropskom nivou, sa evropskom naddržavom koja dominira iz Brisela”.⁶⁹

Primeri iz ranije istorije evropskih integracija kada je Kraljevstvu dozvoljavano da bude izuzeto iz važnih odluka i politika koje su važile za druge članice, možda su doprineli mišljenju da bi istupanje Ujedinjenog Kraljevstva iz EU moglo da se sprovede bez komplikacija i da bi Brisel mogao da bude kooperativan. Upravo pomoću tih izuzetaka britanske vlade su građanima „dokazivale” da rade u nacionalnom interesu koji nije uvek identičan nadnacionalnom, pa su time podržavale i ideju o nacionalnoj izuzetnosti. Ugovaranje izuzetaka od komunitarnih pravila može se pripisati velikoj britanskoj diplomatskoj umešnosti, ali i nastojanju partnera da u okviru međuvladinih veza osiguraju podršku uticajne zemlje za

⁶⁶ “Archive of the European Integration (AEI)”, *Bulletin from the European Community*, No. 49, 1961, p. 1, <http://aei.pitt.edu/43691/1/A7434.pdf>, 05/03/2020.

⁶⁷ Dejana Vukčević, „Doprinos liberalne teorije medjuvladinih odnosa u izučavanju procesa evropske integracije”, *Politička revija*, vol 27, br. 1, 2011, str. 328.

⁶⁸ Ibid., str. 329.

⁶⁹ Tom McTague, “Why Britain Brexited”, *The Atlantic*, January 20, 2020, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2020/01/britain-brexit-boris-johnson-influence-control/605734/>, 09/05/2020.

njihove ciljeve, kao i dalji razvoj politika EU. Povlačenje iz EU deluje potpuno drugačije: bez naznake naročite diplomatske veštine britanske strane, i u znaku odsustva evropske želje za uvažavanjem specifičnih zahteva Ujedinjenog Kraljevstva. Možda je to donekle i razumljivo, ali je svakako indikativno da Evropskoj uniji nije trebalo puno vremena da počne da tretira Ujedinjeno Kraljevstvo kao treću zemlju, umesto kao dojučerašnju članicu.

Britanska država je stupila u dugotrajan proces raskidanja veza i preuzimanja suverenih nadležnosti od EU. Umesto političkih vođa, glasači na referendumu presudili su da izlazak iz Evropske unije predstavlja nacionalni interes. Bez obzira što se nominalno radilo o savetodavnom referendumu, imajući u vidu višegodišnji rast nacionalizma i antievropskog raspoloženja u Ujedinjenom Kraljevstvu, kao i činjenicu da vodeća stranka nije imala zvaničan stav, britanska vlada uvažila je mišljenje građana i kao svoj prioritet postavila istupanje zemlje iz Evropske unije u roku od nekoliko godina.

Dok se Ujedinjeno Kraljevstvo u podršci srednjeevropskim integracijama rukovodilo i geopolitičko-bezbednosnim interesima, u svetlu sve masovnijih migracija sa istoka Evrope na britansko tržište, političarima je postepeno postajalo sve izazovnije da objasne građanima da učestvovanje na Zajedničkom tržištu i uživanje u njegovim prednostima predstavlja pozitivnu stvar.⁷⁰ Suočen sa prekograničnim migracijama i nezaposlenošću, jedan deo građana počeo je da sumnja u svrhu evropskih integracija, kao i u sposobnost države da zastupa njihove interese i rešava njihove probleme. Deo političkog spektra, poput UKIP-a, koristio je takvo raspoloženje građana da poruči da britanska pozicija slabi i da zemlja postaje sve zavisnija od EU. Ono što je evropski interes ne mora biti britanski interes, iako je za vreme Blerovog mandata tvrđeno drugačije; štaviše, jačali su stavovi da samo suverenije Ujedinjeno Kraljevstvo može da pravilno artikuliše svoje vlastite ekonomske, političke i druge interese. Mnogi građani postepeno su počeli da posmatraju EU kao aktera koji sputava britanske nacionalne interese, što je kulminiralo njihovim glasanjem za Bregzit.

U kontekstu realističke teorije, Bregzit predstavlja značajan izazov za opstanak („samoodržanje“) Evropske unije, i to ne samo u ekonomskom pogledu, gde je Ujedinjeno Kraljevstvo doprinosilo evropskom budžetu sa preko 13 milijardi funti godišnje.⁷¹ Istupanjem iz Unije dolazi i do vakuuma moći i poremećaja dugo

⁷⁰ Roger Mortimore, “Polling history: 40 years of British views on ‘in or out’ of Europe”, *Ipsos MORI – The Conversation*, 21 June 2016, <http://theconversation.com/polling-history-40-years-of-british-views-on-in-or-out-of-europe-61250>, 03/03/2020; Chang, Winston, “Brexit and its economic consequences”, *World Economy*, Vol. 41, Issue 9, 2018, pp. 2349–2373.

⁷¹ “The UK Brexit vote and its potential strategic impact”, op. cit., p. 2.

prisutne političke ravnoteže moći u Zapadnoj Evropi između Nemačke, Francuske i Ujedinjenog Kraljevstva. Pored Nemačke kao ekonomski i demografski vodeće članice, francuske vlasti u poslednjim godinama počinju da preuzimaju veću odgovornost za rukovođenje evropskim procesima i politikama, kao što je to bio slučaj i pre stupanja Ujedinjenog Kraljevstva u članstvo EZ. Drugim rečima, moguće je da je Bregzit, pored ostalih aktuelnih izazova za EU, do izvesne mere doprineo i obnavljanju francuskog interesovanja i dubljeg angažmana u različitim evropskim politikama. Ukoliko se stvari tako posmatraju, pojačani angažman Francuske u kontekstu britanskog povlačenja predstavlja povoljnu činjenicu za evropske integrativne ambicije.

Ohrabrujuće je da Bregzit nije podstakao druge članice da pristupe preispitivanju svog članstva u jednom od najvećih svetskih tržišta. Nasuprot tome, Evropska unija je u kontekstu britanskog povlačenja iz članstva delovala kao iznenađujuće monolitna struktura, koja je stala u odbranu interesa i privilegija čak i manjih članica (poput Irske, u pregovorima o mehanizmu obezbeđenja slobodnog protoka na granicama), čak i po cenu zaoštavanja odnosa sa dojučerašnjom uticajnom članicom, Ujedinjenim Kraljevstvom. Britanska vlada je u procesu Bregzita često odavala utisak nespremnosti, neupućenosti i zbuđenosti, čak i oko formulisanja prioritarnih nacionalnih interesa i zahteva, što se pokazalo i u vidu prolongirane nemogućnosti da se u britanskom parlamentu usaglasi dogovor o izlasku iz EU. U kontekstu realističke teorije, Bregzit je pokazao smanjenu sposobnost britanskih vlada da artikulišu i garantuju zaštitu nacionalnog interesa, iako je željena namera bila suprotna – da se otcepljivanjem od EU povрати puna kontrola nad privredom, granicama i ostalim nadležnostima. Ne samo da je u procesu istupanja Ujedinjeno Kraljevstvo bilo sa suprotne strane stola u odnosu na nadmoćnu briselsku birokratsku „veštinu”, već je i u čitavom procesu bilo podložno uticajima američke administracije, koja je Bregzit koristila kao pokazni primer evropske neefikasnosti i manjkave demokratičnosti.

U tom kontekstu se dolazi i do novih pitanja za buduća razmatranja: da li istupanjem iz Evropske unije Ujedinjeno Kraljevstvo postaje podložnije američkim uticajima. Ukoliko je odgovor potvrđan, postavlja se pitanje da li je Ujedinjeno Kraljevstvo potrebno kao najvažniji partner u Evropi, ili, kao što pokazuju jednostrane tendencije Trampove administracije, ta zemlja koristi SAD prvenstveno za ograničavanje uticaja Evropske unije u određenim oblastima. Ukoliko se radi o drugom slučaju, onda se pojavljuje pitanje da li takva pozicija može da vodi ugrožavanju, umesto unapređenju britanskog državnog interesa, imajući u vidu potencijalno ugrožavanje odnosa sa Evropskom unijom. Ukoliko je Bregzit pokazni primer pomoću kojeg aktuelna američka administracija ukazuje na evropsku neefikasnost i nejedinstvo, da li onda postoji način da Ujedinjeno Kraljevstvo povrati

pune nadležnosti tako da ne naštetiti svojoj privredi i milionima svojih građana usled produblјivanja nerazumevanja sa Evropskom unijom.

Nažalost, tek budući dogovori i događaji mogu da pruže celovitiju sliku i adekvatnije pojašnjenje na sva prethodno navedena pitanja, s obzirom da je Bregzit formalno u toku barem do kraja 2020. godine. To se odnosi i na pitanje da li je za SAD Ujedinjeno Kraljevstvo korisnije kao samostalni akter u međunarodnim odnosima. Za slučaj da jeste, postavlja se pitanje da li je Ujedinjeno Kraljevstvo za SAD potrebno prvenstveno zarad ograničavanja moći Evropske unije, ili radi bližeg povezivanja dveju zemalja na osnovu međusobno dogovorenih pravila, umesto u skladu s komunitarnim standardima. S druge strane, dodatnu temu za razmatranje predstavlja i stavka da li bi Ujedinjeno Kraljevstvo ipak predstavljalo korisnijeg partnera Sjedinjenim Američkim Državama da je ostalo u članstvu Evropske unije.

Imajući u vidu navedeno, za autora ovog rada je vrlo diskutabilno da li se procesom istupanja iz Evropske unije Ujedinjeno Kraljevstvo zaista „osamostaljuje” u međunarodnim odnosima, tj. da li ono na taj način zaista osigurava adekvatnije obezbeđivanje svojih interesa i nezavisnosti, ili možda, nasuprot tome, postaje čak i zavisnije, podložnije uticaju aktera poput SAD, koje tokom Trampovog predsedničkog mandata imaju negativno viđenje uloge EU u brojnim aspektima međunarodnih odnosa. Kakav god da je slučaj, Ujedinjenom Kraljevstvu predstoji izazovan period restrukturiranja odnosa sa EU, koji bi trebalo da ishoduje osmišljavanjem održive, a fleksibilnije saradnje između dve strane, na način koji uvažava zasebnost obe strane i faktički prevazilazi asimetriju između najprosperitetnijeg svetskog tržišta i jedne uticajne evropske zemlje. Uređivanje odnosa dve strane na spomenuti način predstavljalo bi značajan izazov čak i kada postoji politička volja i dobra vera obe strane, što se na osnovu dosadašnjeg toka britanskog povlačenja iz Unije, nažalost, nije pokazalo kao slučaj. Autor rada smatra da usled nedostatka političke volje i međusobnog nepoverenja nije izvesno dogovaranje aranžmana koji bi u kratkom roku adekvatno iskoristio izuzetno velike predispozicije za blisku saradnju, što će se nepovoljno odraziti ne samo na političku moć Ujedinjenog Kraljevstva, već i Evropske unije.

Zaključne napomene

Odricanjem od dosadašnje evropske dimenzije svog međunarodnog identiteta, Ujedinjeno Kraljevstvo ne samo da prekida privilegovane odnose sa jednim od najvećih svetskih tržišta i njegovim državama članicama, već dovodi u pitanje i sposobnost da ostane međunarodno relevantni akter. Prema mišljenju autora ovog

rada, Ujedinjeno Kraljevstvo je u toku gotovo poluvekovnog članstva u evropskim integrativnim procesima uspelo da mnogostruko unapredi međunarodnu poziciju i ostvarivanje svojih državnih interesa. Najpre, Ujedinjeno Kraljevstvo je bilo deo najprosperitetnijeg svetskog jedinstvenog tržišta, sa brojnim jedinstvenim privilegijama i izuzećima (kao nijedna druga članica). Britanske institucije značajno su uticale na oblikovanje evropskih političkih ustanova, pravaca kretanja i ostvarivanje regionalnih i globalnih prioriteta, preko kojih je Ujedinjeno Kraljevstvo imalo mogućnost da dodatno razvija odnose i sa zemljama koje su nekada bile deo njegovog prekomorskog carstva. Transatlantski odnosi su ostali važan stub bezbednosne politike zemlje i Ujedinjeno Kraljevstvo je ostvarilo značajnu korist kao evropska zemlja koja je i među vodećim članicama NATO-a. Autor ovog teksta smatra da je kombinacija tih komponenata činila britansku poziciju izuzetno uticajnom, posebno s obzirom da se više ne radi o globalnoj sili. U prethodnim segmentima rada bilo je reči o tradicionalno prisutnoj ideji o britanskoj izuzetnosti, kao dinamičnog koncepta koji je varirao s obzirom na političke i druge prilike – naročito kada se želela naglasiti sposobnost zemlje da samostalno i bez upliva drugih donosi svoje odluke. Taj narativ imao je i štetnu svrhu u prikazivanju Evropske unije kao neprijatelja britanskim interesima u kontekstu kampanje o Bregzitu.

Premda istupanjem iz Evropske unije Ujedinjeno Kraljevstvo ne nestaje kao činilac u međunarodnim odnosima, održavanje naprednog statusa zahtevaće drugačije angažmane i više napora nego do sada, za šta će biti potrebno izvesno vreme, resursi i proaktivno delovanje. Budući da je ta zemlja svoju međunarodnu ulogu umnogome crpela baš zahvaljujući snažnim pozicijama u evropskim i evroatlantskim integrativnim procesima, napuštanjem stolice u institucijama EU, po mišljenju autora, Ujedinjeno Kraljevstvo uskratilo je sebi značajan, pa možda i prevlađujući izvor političke, diplomatske i ekonomske moći, što će imati negativne posledice po njen međunarodni položaj i ulogu. Ukoliko želi da ublaži posledice opadanja svoje moći, Ujedinjeno Kraljevstvo će morati da pronađe način da reguliše trgovinske i političke odnose sa dojučerašnjom evropskom „maticom” u Briselu, kako brojne veze, građene tokom decenija članstva, ne bi bile prekinute. U suprotnom, Ujedinjeno Kraljevstvo rizikuje da trajno unazadi dugo građene odnose sa EU, što će se sve više odražavati na njen položaj. Neiskorišćavanjem kapaciteta bliže saradnje sa EU sa kojom ima duboke geografske, kulturološke, političke i druge bliskosti i dugu istoriju povezanosti, teško je očekivati da takav potencijal može da bude nadoknađen intenziviranjem saradnje sa ma kojim drugim – i u svakom pogledu udaljenijim – partnerom, posebno u kratkom roku.

Istupanjem iz Evropske unije britanska vlada odlučila je da sprovede odluku kojom je otelotvorila tradicionalnu ideju o (navodnoj) superiornosti svog sistema i identiteta u odnosu na evropski. Ipak, imajući u vidu ne samo ekonomske, političke

i druge posledice raskida veza između dveju strana, već i spomenute unutarnacionalne izazove, autor ovog rada smatra da su granice ideje o izuzetnosti u službi referendumske kampanje dosegnute. Nastupila je nova i drugačija faza, u okviru koje je potrebno da taj koncept, kao i ranije u prošlosti, pokaže kohezivni potencijal. Imajući u vidu taktiku polarizacije kojom su se britanski političari služili u zadobijanju podrške građana i nepovoljni društveno-politički i ekonomski kontekst, jaz između različitih društvenih i regionalnih grupa i njihovih vrednosti je produbljen, i potrebno je da se radi i na unutardržavnom poverenju. Usled toga, autor ovog rada smatra da je u narednom periodu potrebno da se radi na ponovnom povezivanju britanskog društva, nacije i identiteta. Otežavajuća okolnost predstavljaće činjenica da veliki deo britanske nacije nije zadovoljan napuštanjem evropskih okvira nakon višedecenijske saradnje, i da je potrebno da se radi na prevazilaženju značajnog jaza koji postoji između različitih delova društva. U tom cilju, proces pomirenja razlika koje su godinama naglašavane verovatno će ići paralelno sa artikulisanjem drugačijeg oblika saradnje sa EU, koja bi bila fleksibilnija i uvažila veću autonomiju obe strane. Osim što bi to predstavljalo odraz geografske predodređenosti, istorijsko-političkih bliskosti i kulturoloških veza, pa i ekonomske neminovnosti, nužnost bliske saradnje sa Evropskom unijom predstavlja i želju velikog dela britanskog stanovništva, što zaslužuje da bude prepoznato.

Bibliografija

Monografije i članci:

- Barkin, Samuel J., *Realist Constructivism: Rethinking International Relations Theory*, Cambridge University Press, Cambridge, 2010, pp. 172–173.
- Bentley, Michael, "The British State and its Historiography", in: *Visions sur le développement des Etats europeens. Theories et historiographies de l'Etat moderne*, Actes du colloque de Rome (18–31 mars 1990), Ecole Française de Rome, Rome, 1993, pp. 153–168.
- Colley, Linda, *Britons: Forging the Nation 1707–1837*, Yale University Press, New Haven, 2005.
- Chang, Winston, "Brexit and its economic consequences", *World Economy*, Vol. 41, Issue 9, 2018, pp. 2349–2373.
- Dinan, Dezmon, *Menjanje Evrope: istorija Evropske unije*, Službeni glasnik, Beograd, 2010.

- Dunne, Tim, "When the Shooting Starts: Atlanticism in British Security Strategy", *International Affairs*, Vol. 80, No. 5, 2004, pp. 893–909.
- Grob-Fitzgibbon, Benjamin, *Continental Drift. Britain and Europe from the End of Empire to the Rise of Euroscepticism*, Cambridge University Press, Cambridge, 2016.
- Hill, Christopher, "Powers of a kind: The anomalous position of France and the United Kingdom in world politics", *International Affairs*, Vol. 92, No. 2, 2016, pp. 393–414.
- Kay, Sean, *Global Security in the Twenty-first Century: The Quest for Power and the Search for Peace*, Rowman & Littlefield, Lanham, 2006.
- Ker-Lindsay, James, "The United Kingdom and EU enlargement in the Western Balkans: from ardent champion of expansion to Post-Brexit irrelevance", *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 17, No. 4, 2017, pp. 555–569.
- Jolić, Tvrtko, „Politički realizam i anarhija u međunarodnim odnosima”, *Prelogomena*, br. 1333–4395/10, Zagreb, 2011, str. 113–130.
- Le Sueur, Andrew, Sunkin, Maurice, Murkens, Jo Eric, *Public Law: Text, Cases, and Materials*, Oxford University Press, Oxford, 2019.
- Mölder, Holger, "British Approach to the European Union: From Tony Blair to David Cameron", in: Troitiño David, Kerikmäe Tanel, Chochia Archil (eds), *Brexit History, Reasoning and Perspectives*, Springer International Publishing, London, 2018, pp. 153–173.
- Neudert, Lisa Maria, Marchal, Nahema, *Polarisation and the use of technology in political campaigns and communication*, European Parliamentary Research Service, Brussels, 2019.
- Pattie Charles, Johnston Ron, "The Conservative Party and the Electorate", in: Steve Ludlam, Martin J. Smith (eds), *Contemporary British Conservatism*, Macmillan International Higher Education, London, 1995, pp. 37–62.
- Petrović, Miloš, „Da li se priprema tvrdi Bregzit?”, *Tokovi osiguranja*, br. 4, 2016, str. 127–132.
- Petrović, Miloš, „Severnoirski zaštitni mehanizam: evropska polisa osiguranja za Bregzit”, *Tokovi osiguranja*, br. 4, 2018, str. 106–111.
- Pribičević, Ognjen, „Britanska diplomatija novca i trgovine”, *Međunarodni problemi*, Vol. LXXI, br. 2, 2019, str. 137–158.
- "The UK Brexit vote and its potential strategic impact", *Strategic Comments*, No. 22:3, The International Institute for Strategic Studies, Colchester, 2016, pp. 1–4.

Thompson, Michael K., "Brexit, Scotland, and the Continuing Divergence of Politics", *The Midwest Quarterly*, Vol. 60, No. 2, 2019, pp. 141–160.

Vukčević, Dejana, „Doprinos liberalne teorije međuvladinih odnosa u izučavanju procesa evropske integracije”, *Politička revija*, vol. 27, br. 1, 2011, str. 327–343.

Wallace, Helen, "The UK: 40 Years of EU Membership", *Journal of Contemporary European Research*, Vol. 8, No. 4, 2012, pp. 531–546.

Williams, Paul, "Who's Making UK Foreign Policy?", *International Affairs*, Vol. 80, No. 5, 2004, pp. 911–929.

Dokumenti:

Archive of the European Integration (AEI), *Bulletin from the European Community*, No. 49, 1961, <http://aei.pitt.edu/43691/1/A7434.pdf>, 05/03/2020.

"EU enlargement – a UK perspective", speech by Minister for Europe David Lidington on the merits of EU enlargement during his visit to Vienna, 15 February 2011, Vienna, <https://www.gov.uk/government/speeches/eu-enlargement-a-uk-perspective>, 02/03/2020.

"French President Charles DeGaulle's Veto on British Membership of the EEC", speech by the French President Charles DeGaulle to the representatives of the European Economic Community, 14 January 1963, Brussels, https://www.files.ethz.ch/isn/125401/1168_DeGaulleVeto.pdf, 10/02/2020.

"Full text of the Commission Communication of 21 November for the Dublin European Council on 29 and 30 November, 1979", transcript, European Commission, COM (79) 680 final, Brussels, 1979, <http://aei.pitt.edu/3224/1/3224.pdf>, 20/02/2020.

"Full text: Tony Blair's speech in Warsaw", speech by UK PM Tony Blair during his visit to the Warsaw Stock Market, 30 May 2003, Warsaw, <https://www.theguardian.com/world/2003/may/30/eu.speeches>, 02/03/2020.

„PM statement following European Council meeting: 19 February 2016“, speech by the British Prime Minister David Cameron following European Council Meeting, 19 February 2016, <https://www.gov.uk/government/speeches/pms-statement-following-european-council-meeting-19-february-2016>, 20/05/2020.

"Speech to the College of Europe (The Bruges Speech)", speech by UK PM Margaret Thatcher, 20 September 1988, Margaret Thatcher Foundation, London, <https://www.margaretthatcher.org/document/107332>, 20/02/2020.

"The UK-US Free Trade Agreement", *Draft document*, Department for International Trade, The Government of the United Kingdom, 2020, London,

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/869592/UK_US_FTA_negotiations.pdf, 10/03/2020.

Internet izvori:

“Brexit day: The story of the UK leaving the EU in key quotes”, *BBC News*, 31 January 2020, <https://www.bbc.com/news/uk-46920529>, 09/05/2020.

“David Cameron blocks EU-wide deal to tackle euro crisis”, *BBC News*, 9 December 2011, <https://www.bbc.com/news/uk-16104275>, 12/05/2020.

“David Cameron promises in/out referendum on EU”, *BBC News*, 23 January 2013, <https://www.bbc.com/news/uk-politics-21148282>, 12/05/2020.

Curtice John, “The economics of Brexit in voters’ eyes (or, why the remain campaign failed)”, *NatCen Report*, London, 2016, <https://whatukthinks.org/eu/wp-content/uploads/2016/11/The-Economics-of-Brexit-in-voters-eyes.pdf>, 02/03/2020.

Farage Nigel, “Why you should vote for Brexit this Thursday”, *The Independent*, 20 June 2016, London, <https://www.independent.co.uk/voices/eu-referendum-brexit-nigel-farage-on-why-you-should-vote-to-leave-a7091021.html>, 09/05/2020.

Glencross Andrew, “British Euroscepticism as British Exceptionalism: The Forty-Year “Neverendum” on the Relationship with Europe”, University of Stirling, 2015, https://dspace.stir.ac.uk/bitstream/1893/22059/1/Glencross_Egmont_Final.pdf, 10/05/2020.

Keohane Daniel, “NATO, the EU, and the Curse of Suez”, *Carnegie Europe*, 2016, <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/64859>, 05/03/2020.

Mance Henry, “Norman Lamont hid true cost of Black Wednesday in 1992”, *The Financial Times*, 24 July 2018, <https://www.ft.com/content/e9c65160-8c3b-11e8-b18d-0181731a0340>, 01/03/2020.

Markiewicz Paweł, “U.S. Policy towards the UK under Trump”, *Strategic file No. 1 (89) (The Polish Institute of International Affairs)*, September 2019, <https://pism.pl/file/c7e8ef7f-835b-43d8-8e77-608e7ed920f9>, 01/03/2020.

Matharu Hardeep, “The 2008 Financial Crisis Paved the Way for Brexit – Why Don’t We Talk About it Anymore?”, *Byline Times*, 7 November 2019, <https://bylinetimes.com/2019/11/07/the-2008-financial-crash-paved-the-way-for-brexit-why-dont-we-talk-about-it-anymore/>, 10/05/2020.

McTague Tom, “Why Britain Brexited”, *The Atlantic*, January 20, 2020, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2020/01/britain-brexit-boris-johnson-influence-control/605734/>, 09/05/2020.

Moore Suzane, “Brexit was an English vote for independence – you can’t begrudge the Scots the same”, *The Guardian*, 15 March 2017, <https://www.the>

- guardian.com/commentisfree/2017/mar/15/brexit-was-an-english-vote-for-independence-you-cant-begrudge-the-scots-the-same, 10/03/2020.
- Mourlon-Druol Emmanuel, "The UK's EU vote: The 1975 precedent and today's negotiations", *ECONSTOR Research report*, No. 2015/08, June 2015, Bruegel Policy Contribution, <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/126700/1/831937238.pdf>, 14/06/2020.
- Mortimore Roger, Polling history: 40 years of British views on 'in or out' of Europe, *Ipsos MORI - The Conversation*, June 21, 2016, <http://theconversation.com/polling-history-40-years-of-british-views-on-in-or-out-of-europe-61250>, 03/03/2020.
- Mueller Benjamin, "What Is Brexit? And What Happens Next?" *The New York Times*, 31 January 2020, <https://www.nytimes.com/interactive/2019/world/europe/what-is-brexit.html>, 01/03/2020.
- Robinson Nick, " Farage hails 'extraordinary' UKIP win in European election", *BBC News*, 26 May 2014, <https://www.bbc.com/news/av/uk-politics-27572451/farage-hails-extraordinary-ukip-win-in-european-election>, 15/02/2020.
- Schrieberg David, "Donald Trump thinks Brexit foreshadows his victory. Here's why he may be right", *The Forbes Magazine*, 24 June 2016, <https://www.forbes.com/sites/davidschrieberg1/2016/06/24/donald-trump-believes-brexit-could-foreshadow-his-victory-heres-why-he-may-be-right/#76322dfa6637>, 01/03/2020.
- "Social Policy Protocol", *European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions*, Dublin, 1992, <https://www.eurofound.europa.eu/observatories/eurwork/industrial-relations-dictionary/social-policy-protocol>, 20/02/2020.
- Stephens Philip, "The road from Black Wednesday to Brexit", *The Financial Times*, 13 September 2017, <https://www.ft.com/content/a331a3ca-96d8-11e7-a652-cde3f882dd7b>, 01/03/2020.
- "Scottish independence: Johnson rejects Sturgeon's indyref2 demand", *BBC News*, 14 January 2020, <https://www.bbc.com/news/uk-scotland-scotland-politics-51106796>, 10/03/2020.
- "UK's EU referendum: Brexit poll tracker", *The Financial Times*, 23 June 2016, <https://ig.ft.com/sites/brexit-polling/>, 10/03/2020.
- "Why did the United Kingdom not join the European Union when it started?", *The UK in a changing Europe*, King's College London, 2019, <https://ukandeu.ac.uk/fact-figures/why-did-the-united-kingdom-not-join-the-european-union-when-it-started/>, 03/02/2020.

Miloš PETROVIĆ

**BREXIT AS THE OUTCOME OF THE AMBIVALENT BRITISH POLICY
TOWARDS EUROPEAN INTEGRATION**

Abstract: Based on the analysis of the political processes and challenges during the United Kingdom's EU membership, the author aims to depict the continued British resistance towards EU integration deepening. The author analyzes the hesitance towards the deepening of British-European relations through various examples, such as the two referendums on continued EU membership, various opt-outs, and the European agendas of various British governments. The paper also shows that despite skepticism towards integration deepening, the UK was constantly inclined towards EU enlargement, in part as a reflection of the security-defense logic of its transatlantic priorities. The author intends to demonstrate that British politicians have been using numerous political, economical or social challenges during the past decade in order to secure growingly Eurosceptic votes. However, such narratives have resulted not only in greater support for Brexit but have also contributed to the political, identity, regional and other polarization. The above-mentioned facts lead to a twofold conclusion: by withdrawing from the EU, the country not only loses its special status, which used to constitute an important part of the British international role and identity, but also devolves mutual relations and fills them with distrust. Likewise, the author explains that the designing of sustainable and deepened transatlantic relations in the short-term is not particularly realistic, due to isolationist and unilateral tendencies of the current American administration. As part of the scientific explanation, the author uses the concepts of realist theories and intergovernmental approach. For the purpose of an additional illustration of the UK's resistance towards integration deepening, the author employs the idea of British exceptionalism as a constant political phenomenon.

Keywords: Brexit, polarization, Euroscepticism, crisis, EU enlargement policy, identity, European Union, United Kingdom.